

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

องค์การสหประชาชาติ (2009) กล่าวว่า ประเทศไทยมีจำนวนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เกิน 10 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนประชากรทั้งประเทศ หรือมีจำนวนประชากรที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป เกิน 7 เปอร์เซ็นต์ของประชากรทั้งประเทศให้ถือว่าประเทศนั้นก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) และจะเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) เมื่อมีสัดส่วนของประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นเป็น 20 เปอร์เซ็นต์ และอายุ 65 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นเป็น 14 เปอร์เซ็นต์ โดยในประเทศไทย ได้นิยามคำว่า “ผู้สูงอายุ” ว่าหมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุ 60 ปีขึ้นไป และมีสัญชาติไทย (พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ, 546)

จากผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (รายงานการสำรวจประชากรสูงวัยในประเทศไทย, 2557) พบว่า ประเทศไทยมีจำนวนและสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ.2537 มีจำนวนผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 6.8 ของประชากรทั้งประเทศ และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในปี พ.ศ.2545 พ.ศ.2550 และพ.ศ.2554 คิดเป็นร้อยละ 9.4 ร้อยละ 10.7 ร้อยละ 12.2 ตามลำดับ และในปีพ.ศ.2557 พบว่า มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 14.9 ของประชากรทั้งหมด จากสถิติดังกล่าวจึงทำให้ในปัจจุบัน สังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างของประชากรในภาพรวม โดยมีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและส่งผลให้สัดส่วนจำนวนประชากรในวัยทำงานและในวัยเด็กลดลง เนื่องจากอัตราการเกิดของวัยทารกลดลงและอัตราการตายของวันสูงอายุลดลง จึงส่งผลให้ประชากรมีอายุเฉลี่ยยืนยาวขึ้น ประกอบกับการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านการสาธารณสุข ส่งผลให้ประชากรไทยมีสุขภาพแข็งแรง มีอายุยืนยาวขึ้น จากผลพวงจึงส่งผลกระทบต่อสภาพสังคม สถานะเศรษฐกิจและอัตราการจ้างงาน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุ โดยให้สิทธิและเสรีภาพ การได้รับความคุ้มครองในการดำเนินกระบวนการพิจารณาได้อย่างเหมาะสม สิทธิได้รับสวัสดิการ สิ่งอำนวยความสะดวก อันเป็นสาธารณะอย่างสมศักดิ์ศรี และความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) มีวัตถุประสงค์

หลักเพื่อให้ประชาชน ครอบครัว ชุมชน องค์กรภาครัฐและเอกชนเห็นความสำคัญ ร่วมดูแล ผู้สูงอายุและส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีการเตรียมความพร้อมของตนเองเพื่อเข้าสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพสามารถดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี พึ่งพาตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตและมีหลักประกันที่เหมาะสม จากการศึกษาสถานะทางสังคมทั่วไปของผู้สูงอายุไทย พบว่า ประชากรผู้สูงอายุไทยเป็นเพศหญิง สูงถึงร้อยละ 55 ส่วนใหญ่ประชากรผู้สูงอายุอาศัยอยู่ในเขตชนบท สูงถึงร้อยละ 81.1 ผู้สูงอายุเพศชายส่วนมากอาศัยอยู่กับคู่สมรส ในขณะที่ร้อยละ 60 ของผู้สูงอายุเพศหญิงไม่ได้อาศัยอยู่กับคู่สมรส และผู้สูงอายุมีสถานภาพโสดร้อยละ 2.2 และส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2:9 พ.ศ. 2545-2564)

ความสุขของคนไทยเป็นเป้าหมายหลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2548 – 2551) ที่เน้นคนเป็นศูนย์กลาง เช่นเดียวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 ที่เสนอว่าความสุขเริ่มจากระดับบุคคลก่อนและขยายวงกว้างไปยัง ครอบครัว ชุมชน สถาบันต่าง ๆ และ ระดับประเทศตามลำดับ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548) ผลการสำรวจสุขภาพจิต (ความสุข) คนไทย ณ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2558 แบ่งตามเขตการปกครองและภาค พบว่า ผู้ที่อยู่ในเขตเทศบาล มีคะแนนเฉลี่ยสุขภาพจิตสูงกว่าผู้อยู่นอกเขตเทศบาล (ในเขตเทศบาล 31.66 นอกเขตเทศบาล 31.17) แบ่งเป็นรายภาค พบว่า ภาคใต้ มีคะแนนเฉลี่ยสุขภาพจิตมากที่สุด 31.61 คะแนน รองลงมาเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 31.51คะแนน ภาคเหนือ 31.44 คะแนน กรุงเทพมหานคร 31.40 คะแนน และภาคกลาง 31.08 คะแนนและคะแนนเฉลี่ยสุขภาพจิตของคนไทยแบ่งตามกลุ่มอายุ พบว่า อายุ 25-59 ปี (วัยผู้ใหญ่) และอายุ 15-24 ปี (วัยเยาวชน) มีคะแนนเฉลี่ยสุขภาพจิตใกล้เคียงกัน 31.45 คะแนน และ 31.40 คะแนน ตามลำดับ ส่วนกลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป (วัยสูงอายุ) มีคะแนนเฉลี่ยสุขภาพจิตน้อยที่สุด 31.17 คะแนน (กลุ่มสถิติแรงงาน สำนักสถิติเศรษฐกิจและสังคม และสำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2558)

วัยสูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคมการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายเป็นผลมาจากความเสื่อมและความสามารถในการทำหน้าที่ของอวัยวะในร่างกายลดลง ทำให้ผู้สูงอายุประสบปัญหาสุขภาพหลายประการ เช่น โรคเรื้อรัง การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายประกอบกับวัยสูงอายุต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงหน้าที่การงาน ส่งผลให้รายได้และความภาคภูมิใจในตนเองลดลงและเมื่อมีการสูญเสียคู่สมรสหรือเพื่อนที่ใกล้ชิด จะทำให้รู้สึกท้อแท้ หดหู่ บุคลิกภาพเปลี่ยนไปจะรู้สึกน้อยใจ อ่อนไหวง่าย วิตกกังวล และต้องการการพึ่งพิงมากขึ้น เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ความสุขในชีวิตก็อาจลดน้อยลง (อรรณพ แผนคง, 2553, น.15) ซึ่ง

สอดคล้องกับผลการสำรวจสุขภาพของผู้สูงอายุในประเทศไทย พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ประสบปัญหาสุขภาพ คือโรคเรื้อรัง และการมีโรคประจำตัวที่มีสาเหตุสำคัญจากพฤติกรรมการบริโภควิธีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปและความเครียด (กนิษฐา บุญธรรมเจริญ, 2554, น 10) สอดคล้องกับจิตนภา จิมจินดา (2555) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสุขในชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสุขในชีวิตอยู่ในระดับมาก โดยมีตัวแปรด้านรายได้ ความสามารถในการดูแลตนเอง แรงสนับสนุนทางสังคม พัฒนากิจกรรมรอบครัวระยะวัยชรา มีความสัมพันธ์ทางบวก กับความสุขในชีวิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

อำเภอภูเรือ จังหวัดเลยเป็นชุมชนชนบทที่มีขนาดเล็ก จากข้อมูลประชากรกลางปี พบว่าอำเภอภูเรือมีประชากรทั้งหมด 21,598 คน มีผู้สูงอายุ 3,032 คิดเป็นร้อยละ 14.04 คน (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย , 2558) ผู้สูงอายุในชุมชนภูเรือประกอบอาชีพเกษตรกร เดินทางไปรับจ้างต่างจังหวัด หรือบางครั้งรอบครัว บุตรหลานแยกครอบครัวไปอยู่ที่อื่น ผู้สูงอายุจึงต้องอยู่ตามลำพังและต้องพึ่งพาตนเอง ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคน ทุกเพศ วัยแสวงหา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา ความสุขจากการพึ่งตนเองในบั้นปลายชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย ว่าผู้สูงอายุมีความสุขจากการพึ่งตนเองในบั้นปลายชีวิตอย่างไร ผลการวิจัยนี้จะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุในด้านแบบอย่างของการดำเนินชีวิตและสำหรับหน่วยงาน องค์กรหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดนโยบาย วางแผน การจัดสวัสดิการด้านต่างๆ ให้แก่ผู้สูงอายุ การจัดการแนะแนวและให้การปรึกษาด้านอาชีพ ด้านส่วนตัวและสังคมแก่ผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาระดับความสุขของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย
- 2.2 เพื่อศึกษาประสบการณ์ความสุขของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

3. คำถามการวิจัย

- 3.1 ความสุขของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย อยู่ในระดับใด
- 3.2 ประสบการณ์ความสุขของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท อำเภอภูเรือ จังหวัดเลยเป็นอย่างไร

4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธีประเภทเชิงอธิบายเป็นลำดับ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความสุขของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท อำเภอกูเรือ จังหวัดเลย และเพื่อศึกษาประสบการณ์ความสุขของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท อำเภอกูเรือ จังหวัดเลย การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความสุขจากการพึ่งตนเองในบั้นปลายชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท อำเภอกูเรือ จังหวัดเลย ระหว่างเดือน ธันวาคม 2558- กุมภาพันธ์ 2559 กลุ่มตัวอย่างการวิจัยเชิงปริมาณคือ ผู้สูงอายุที่อยู่ในอาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอกูเรือ จังหวัดเลย จำนวน 310 คน และการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนชนบท อำเภอกูเรือ จังหวัดเลย จำนวน 8 คน มีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ดังนี้ 1) ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และอาศัยอยู่ในชุมชนชนบท อำเภอกูเรือ จังหวัดเลย 2) มีคะแนนความสุขอยู่ในระดับสูง 3) สามารถสื่อสารได้ดี และ 4) ยินดีเข้าร่วมการวิจัย

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป ทั้งเพศชายและเพศหญิง ที่อาศัยอยู่ในชุมชนชนบท อำเภอกูเรือ จังหวัดเลย

5.2 ความสุขจากการพึ่งตนเอง หมายถึง สภาพที่เป็นสุขทั้งทางร่างกาย ทางจิตใจ ภายใต้อาสาสมัครและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยการพึ่งพาความสามารถของตนเอง พยายามจัดการและกระทำกิจกรรมต่างๆ ในการดำรงชีวิตภายใต้ข้อจำกัดของสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่เพื่อการดำรงชีวิตและเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว โดยมีความเชื่อมั่นว่าตนเองมีความสามารถ และในบางสถานการณ์อาจมี การพึ่งพาอาศัยความสามารถผู้อื่นบ้าง มีความพอเพียงในการดำรงชีวิต และพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่และมีความพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจโดยสามารถปรับตัวให้พร้อมรับกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับชีวิตได้ โดยไม่เบียดเบียน หรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นมากเกินไป มีความยินดีที่ได้บรรลุถึงอุดมคติหรือเป้าหมายของตน

5.3 บั้นปลายชีวิต หมายถึง การดำรงชีวิตในช่วงอายุสุดท้ายหรือลำดับสุดท้ายของชีวิตหลังอายุ 60 ปีขึ้นไป โดยอาศัยประสบการณ์ที่สั่งสมมาเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

5.4 ชุมชนชนบท หมายถึง ขอบเขตที่อยู่อาศัยในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งอยู่นอกเขตอำเภอเมือง และนอกเขตเทศบาล ชุมชนที่มีประชากรน้อย ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติโดยตรง

มีสิ่งแวดลอมที่เกิดตามธรรมชาติและมีอิทธิพลต่อสิ่งแวดลอมทางสังคมและวัฒนธรรม ชุมชนชนบทในงานวิจัยครั้งนี้คือ ชุมชนชนบทในเขตพื้นที่อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 เพื่อทราบถึงระดับความสุขของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท อำเภอภูเรือ จังหวัดเลยระดับกลุ่ม

6.2 เพื่อทราบถึงปัจจัยที่เอื้อให้ผู้สูงอายุในชุมชนชนบทมีความสุข

6.3 เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการให้บริการ หรือให้ความช่วยเหลือและส่งเสริมสุขภาวะทางจิตที่จำเป็นต่อกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนชนบทอย่างเหมาะสมต่อไป

6.4 เพื่อให้หน่วยงาน องค์กรหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมแนะแนวและการปรึกษาเชิงจิตวิทยาสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปกำหนดนโยบาย วางแผน การจัดกิจกรรมด้านการแนะแนวและการให้การศึกษาด้านอาชีพ ด้านส่วนตัวและสังคมแก่ผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม